

TARİH TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HISTORICAL STUDIES

Cilt/Vol.: 1-Sayı/Issue: 2
Aralık 2023/December 2023

Başvuru/Submitted: 21 Kasım 2023/21 November 2023
Kabul/accepted: 26Aralık 2023/26 December 2023

<https://tarihtetkikleri.com>

DOI Number: 10.5281/zenodo.10433404

Araştırma Makalesi

Altı ayda bir yayınlanan hakemli, tarih dergisi
A refereed history journal published every six months

Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bir Yahudi Memurun Portresi: Rafael Çikurel(Raphael Tchicourel) Efendi

Özgür ŞAHAN*

Özet

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde idari ve hukuki anlamda değişimin en yoğun yaşandığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin, çeşitli unsurları içinde barındırdığı toplum yapısındaki çözülme, köklü değişiklikleri zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda Osmanlıcılık fikriyle ortak bir vatandaşlık bilinci yaratmaya çalışan Osmanlı Devleti, çeşitli alanlarda bir dizi reformu gerçekleştirmiştir. Özellikle bürokrasi alanında yapılan düzenlemeler, gayrimüslim vatandaşların devlet hizmetinde görev almalarının önünü açmıştır. Bu sayede devlet hizmetinde görev alan gayrimüslim vatandaşların sayısı giderek artmıştır. Bu dönemde görev alan gayrimüslim vatandaşlar arasında Rafael Efendi, hayatı ve kariyeri bakımından örnek teşkil etmektedir. 19.yüzyılın sonlarında Osmanlı polis teşkilatında hizmet veren Rafael Efendi, mesleki başarısı sayesinde yüksek mevkii ve madalyalarla dolu bir kariyere sahip olmuştur. Ancak dönemin siyasi ve toplumsal sorunları, yaşam öyküsünü derinden etkileyen olaylara yol açmış ve sonuçta kariyerinin istenmeyen bir şekilde sona ermesine neden olmuştur. Rafael Efendi hakkında bu biyografik çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde elde edilen belgeler ışığında hazırlanmıştır. Aynı zamanda, 1911 yılında La Boz Del Pueblo gazetesinde yayımlanan Rafael Çikurel'in anıları, bu çalışmanın oluşumunda önemli bir kaynak sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Rafael Çikurel(Raphael Tchicourel), Zabtiye Teşkilatı, Antropometri, Çakırcalı, Pasaport Komiseri, Beyoğlu, Aydın.

Raphael Çikurel (Raphael Tchicourel) Effendi: A Jewish Official in the Twilight of the Ottoman Empire

Abstract

The 19th century emerges as a period of the most intense administrative and legal change in the Ottoman Empire. During this era, the dissolution within the Ottoman Empire's diverse components of social structure necessitated profound changes. In line with this, the Ottoman Empire, aiming to foster a sense of common citizenship through the idea of Ottomanism, implemented a series of reforms in various fields. Especially the regulations in the bureaucracy opened the way for non-Muslim citizens to take part in government service. As a result, the number of non-Muslim citizens serving in government positions gradually increased. Among the non-Muslim citizens who served during this period, Rafael Efendi stands as an example in terms of his life and career. Serving in the Ottoman police force in the late 19th century, Rafael Efendi achieved a distinguished career filled with high ranks and medals thanks to his professional success. However, the political and societal issues of the time led to events that deeply impacted his life story and ultimately brought his career to an

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Doktora Öğrencisi, Ankara/Türkiye, ozgursahan1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9494-4429.

undesirable end. This biographical study on Rafael Efendi has been prepared in light of documents obtained from the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye Directorate of State Archives. At the same time, the memories of Rafael Çikurel published in the La Boz Del Pueblo in 1911 have provided a valuable source for the formation of this study.

Key Words: Rafael Çikurel (Raphael Tchicourel), Zaptieh Organization, Anthropometry, Çakırcalı, Passport Comissioner, Beyoğlu, Aydın.

Giriş

Osmanlı Devleti, farklı etnik ve dini kimlikleri bünyesinde barındıran çok çeşitli bir imparatorluk yapısına sahipti. Osmanlı Devleti, tebaasını oluşturan bu çok çeşitli toplulukları yönetmek adına kendine özgün bir idari ve hukuki sistem oluşturmuştur. Millet Sistemi olarak bilinen düzen, temelini İslam Hukuku'nun kaideleri oluşturmakla birlikte etnik köken yerine dini inançlar esas almaktaydı¹. Bu sistem içinde Osmanlı vatandaşları, dini inançları çerçevesinde dört farklı millete ayrılmıştır². Bu topluluklar birliği içerisinde Yahudiler, Osmanlı millet sisteminde önemli bir zümreyi teşkil etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde Yahudi topluluğunun varlığı, devletin kuruluş tarihlerine kadar uzanmasına rağmen, 15.yüzyıl sonunda İspanya, İtalya ve Portekiz'den göç eden Yahudilerin gelmesi ile toplumda daha belirgin bir konuma ulaşmışlardır³. Bu göçlerle birlikte artan Yahudi nüfusu, Osmanlı İmparatorluğu'nun beşeri sermayesine farklı yönlerden etki etmiştir. Özellikle farklı yabancı dillere hâkimiyetleri sayesinde Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin uluslararası ticari faaliyetlerinde, ülkeler arası ilişkilerinde ve ülke ekonomisinde önemli bir rol oynamışlardır⁴. Çeşitli meslek alanlarında başarıyla faaliyet gösteren Yahudi toplumunun önde gelen isimleri, Osmanlı Devleti'ne sundukları hizmetler sayesinde, saray ve devlet adamlarıyla sıkı ilişkiler kurmayı başarmışlardır. Bu ilişkiler aracılığıyla mensubu oldukları Yahudi toplumunun sorunlarının çözümünde ve toplumun devlet ile olan etkili iletişiminin sürdürülmesinde bir tür elçilik görevi üstlenmelerini sağlamıştır⁵. Ancak, Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısında dinsel kimliğin belirleyici faktör olması nedeniyle, devlet hizmetlerinde gayrimüslim vatandaşlar nadiren görev alabilmişlerdir⁶.

19. Yüzyılda milliyetçilik akımının etkisi, Avrupa ülkelerinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nde de toplumsal yapıda değişim ve çözümlere neden olmuştur. Bu duruma karşı Osmanlı Devleti, toplumsal yapıyı korumak ve devletin varlığını sürdürmesi adına yeni bir çözüm arayışı içerisine

¹ Ramazan Erhan Güllü, "Osmanlı Devleti'nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim Vatandaşlarının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 95, Güz 2020, s.151-152. Refika Ocak, *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Yahudiler*, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2004, s.2-3.

² Osmanlı toplumu içerisinde genel kabul gören dört millet vardır. Bu milletler arasında; Müslüman, Rum, Ermeni ve Yahudi toplulukları yerini almaktadır. Bu konu hakkında bilgi almak için bakınız (Bkz.) Uğur Kurtaran, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S.8, 2011, s.57-71.

³ Ahmet Yaman, "Yahudilerin Osmanlı Millet Sistemi İçindeki Yeri ve Hukuki Konumları(Aile Hukuku Üzerine Bir Değerlendirme)", *Diyanet İlmî Dergi*, C.51, S.2, 2015, s.17-18. Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar Yahudi toplumu nüfus bakımından, Ermeni ve Rum toplumlarına oranla daha düşük seviyede kalmıştır. Bkz. Şule Toktaş, "Citizenship and Minorities: A Historical Overview of Turkey's Jewish Minority", *Journal of Historical Sociology*, Vol: 18, No: 4, 2005, s.396.

⁴ 19. Yüzyıla kadar İzmir Yahudilerinin, Osmanlı Devleti içerisinde buldukları faaliyetleri incelemek adına Bkz. Henri Nahum, *İzmir Yahudiler(19-20. Yüzyıl)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000, s.32-38; 17. Yüzyıl'da İzmir Yahudilerinin ekonomik faaliyetlerini incelemek adına ayrıca Bkz. Hammet Arslan, "Tarihsel Süreçte İzmir Yahudi Cemaatinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumu", *Millet ve Nihal Dergisi*, C.11, S.1, 2014 s.124, 134-135; Ocak, a.g.t., s.18-20; Banu Eligür, "Etnocultural Nationalism and Turkey's non-Muslim Minorities During the Early Republican Period", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol:46, No:1, 2019, p.159-160.

⁵ Rıfat N. Bali, *Devlet'in Yahudileri ve "Öteki" Yahudi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s.19-20.

⁶ Tanzimat dönemine kadar devlet hizmetinde görev alan Yahudilere nadiren rastlanmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaları incelemek adına Bkz. Ocak, a.g.t, s.19-20;50-51; Musa Kılıç, "Osmanlı Diplomasisi Hizmetinde Yahudiler", *Türk Sosyal ve Siyasi hayatında Yahudiler* (Ed. İbrahim Erdal, Yunus Özger), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s.93-99.

girmiştir. Bu anlamda kısa sürede devlet ideolojisi halini alan “Osmanlıcılık”, din ayrımı gözetmeksizin toplum unsurları arasında eşitlik politikalarının zorunlu hale gelmesini sağlamıştır⁷. Tanzimat(1839) ve daha sonrasında kabul edilen Islahat Fermanı(1854) ile hukuki zeminde vatandaşların eşit haklara sahip olmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca, bu dönemde idari, hukuki ve siyasi alanlarda gerçekleştirilen bir dizi reformlarla birlikte modern görünümlü bir devlet yapısına ulaşılmaya çalışılmıştır⁸. Bu kapsamda, gayrimüslimlerin devlet hizmetinde istihdam edilmelerinin önündeki engeller kaldırılmıştır⁹. 19. Yüzyıla gelindiğinde Avrupa’da çeşitli dini veya etnik toplulukların bürokraside görev almada zorluklarla karşılaşılırken, Osmanlı Devleti’nde gayrimüslim vatandaşların Osmanlı bürokrasisinde istihdam edilmesi mümkün hale gelmiştir¹⁰. Bu bağlamda Osmanlı bürokrasisinde gerçekleştirilen reform hareketinin yansıması ve bir örnek olması bakımından, bu dönem içerisinde Yahudi bir polis memuru olarak göreve başlayan Rafael Efendi’nin yaşam süresi, tüm bu gelişme ve kırılmaları izlemeye olanak kılan niteliktedir.

Rafael Çikurel, Osmanlı Devleti’nin en uzun yüzyılı olarak nitelenen ve oldukça karmaşık siyasi ve toplumsal hayatın sürdüğü bir dönemde hayata gelmiştir. Bu bağlamda, devletin içinde bulunduğu atmosfer, Osmanlı Yahudisi bir memurun hayatını da etkilemiştir. Dolayısıyla dönemin toplumsal ve siyasal koşullarını yansıması açısından, bir gayrimüslim Osmanlı memurunun hayatı araştırmaya değer bulunmuştur. Çalışma, Osmanlı Devleti’nde yaşayan gayrimüslimlerin toplumdaki statülerini belirlemekten çok Osmanlı yurttaşı bir Yahudi memurun hayatı ve deneyimleri üzerine odaklanarak bilgi sunmayı amaçlamaktadır.

1. Rafael Efendi’nin Sicill-i Ahval Defterine Göre Hayatının İlk Yılları ve Mesleğe Adımı

Rafael Çikurel’in polislik mesleğine başlamadan önceki hayatına dair arşiv kayıtlarında bulgular sınırlı olmakla birlikte, bu döneme ait aydınlatıcı bilgileri, 1911 yılında Rafael Çikurel’in kendi ifadeleriyle La Boz Del Pueblo’da yayımlanan yazı dizisinde bulmak mümkündür.¹¹ Bunun yanı sıra 19.yüzyıl bürokrasi alanında yapılan reformlar çerçevesinde, 1879 yılından itibaren devlet kademelerinde çalışan memurların özlük bilgileri kaydedilmeye ve haklarında defter tutulmaya başlanmıştır¹². Bu anlamda, Rafael Çikurel’in mesleğe başlamadan önceki yıllara ait kendisiyle ilgili sicil kayıt defterinde sınırlı da olsa bilgiler mevcuttur.

Osmanlı Devleti’nin, siyasi ve mali krizlerle boğuştuğu, modernleşme hareketleri ve demokratikleşme fikirlerinin filizlendiği bir atmosfer¹³ içerisinde Rafael Çikurel, 1869 yılında

⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Batılılaşma Hareketleri-I*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1999, s.45-46.

⁸ Dönemin reform hareketleri adına Bkz. Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.94-98; Tunaya, a.g.e, s.47-56.

⁹ Gayrimüslim vatandaşların devlet hizmetinde yer almasına dair tarihsel süreçteki gelişmeler ve bu konuda alınan kararlar hakkında Bkz. Musa Kılıç, *Osmanlı Haricîyesinde Gayrimüslimler (1836-1876)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s.241-245.

¹⁰ Tanzimat Dönemi ile birlikte Osmanlı bürokrasisinde Yahudi memurlarının sayısı artmıştır. Yunus Özger, “Sicill Ahval Defterlerine Göre Bazı Yahudi Memurların Sosyo-Kültürel Durumları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, S.16, Kış 2011 s.382-401; Musa Kılıç, “Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Bürokrasisinde Yahudi Memurlar”, *OTAM Dergisi*, S.31, 2012 s.129-156.

¹¹ Rafael Çikurel’in gazetede yayımlanan anıları, Henri Nahum tarafından kitap haline getirilerek basılmıştır. Ladino dilinde olan eserin İngilizce tercümesi, ailenin katkılarıyla elde edilmiştir. Bu anlamda çalışma, İngilizce tercümeden yararlanılarak hazırlanmıştır. Kitabın yayınlanmış hali için Bkz. *Mis memorias: Una vida yena de drama i perikelos Un commissaire de police ottoma d’origine juive à Izmir au début du XXe siècle. Les Mémoires de Rafael Chikurel*, (Ed. Henri Nahum), Isis Yayınları, İstanbul, 2002.

¹² Özger, a.g.m.,s.383.

¹³ Dönemin siyasal durumu hakkında bilgi almak adına Bkz. Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, İstanbul 2015, s.249-276;367-402.

İzmir’de dünyaya gelmiştir¹⁴. Babası İsak Çikurel, İzmir’de uzun yıllar ticaretle uğraşmıştır. Ancak, sicil kayıt defterinin tutulduğu tarihte babasının hayatta olmadığı anlaşılmaktadır.

Rafael Çikurel, eğitim hayatına İzmir’de bulunan Aliance İsrailite Universelle’de başlamıştır. Bu okulda modern bir eğitim alan Rafael Efendi, matematik, coğrafya, geometri, genel tarih, kimya ve gramer ağırlıklı bir öğrenim görmüştür. Okulda aldığı eğitim ve ailesinin etnik yapısı sayesinde çeşitli yabancı dillere sahiptir. Bu anlamda, Rafael Çikurel’in özlük bilgilerinde Arapça okuyabildiği, Türkçe, Rumca, Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca’yı yazıp, konuşabildiği ve İngilizceyi ise temel düzeyde bildiği görülmektedir.

16 yaşında iş hayatına atılan Rafael Çikurel, ilk olarak İzmir adliyesinde yazıcı olarak göreve başlamıştır.¹⁵ Yaklaşık dört yıl boyunca bu mesleği sürdüren Rafael Efendi, bu görevden ayrılarak, 21 Haziran 1889 tarihinde Aydın vilayetine bağlı Urla Kazası’nın Kilizman(Güzelbahçe)¹⁶ köyünde aşar ambar emini olarak işe başlamıştır. 350 kuruş maaşla işe başlayan Rafael Efendi, meslekte aradığını bulamayıp, Temmuz ayında bu görevden de istifa etmiştir¹⁷. Rafael Efendi, iş hayatına bir süre ara verdikten sonra 1892 yılında Hamidiye Vapur Şirketi’nde gemi denetleyicisi olarak göreve başlamış, ancak bu pozisyonun kariyeri açısından gelecek vaat etmemesi sebebiyle 1893 yılında bu meslekten de ayrılmıştır.¹⁸ Bir türlü iş hayatında aradığını bulamayan Rafael Efendi, 1894 yılında kariyeri açısından önemli bir adım atarak polis teşkilatına katılmaya karar vermiştir.¹⁹

Tanzimat Dönemi’ne kadar, Osmanlı Devleti’nde günümüzdeki gibi bir polis teşkilatından bahsetmek mümkün değildir. Ancak Tanzimat Dönemi’nde gerçekleşen reformlar kapsamında devlet, iç güvenlik ve asayiş konularında da yeni düzenlemelere gitmiştir. Bu anlamda, tarihsel süreç içinde çeşitli aşamalardan geçen polis teşkilatının kuruluşu, 1879 yılında Zaptiye Nezareti’nin kurulmasıyla nihai şeklini almıştır²⁰. Bu bağlamda, örgütlenmesini henüz gerçekleştirilmiş bir kuruluşta, Rafael Efendi’nin nadiren rastlanan Yahudi polis memurları arasında yer alması dikkat çekicidir²¹. 3 Haziran 1894 yılında 300 kuruş maaşla İzmir’de polis memuru olarak göreve başlayan Rafael Efendi, görevindeki azmi ve başarısı sebebiyle kısa sürede terfi almaya hak kazanmıştır²². 25 Ekim 1898 yılında Rafael Efendi, açıktan 3.sınıf polis komiserliğine terfi etmiştir.

¹⁴ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri (Dh.Said.d), 122/1, 29.12.1285. Rafael Efendi doğum tarihini, 6 Ekim 1869 olarak belirtmiştir. *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.27.

¹⁵ *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.27

¹⁶ 19.Yüzyıl’da İzmir, Aydın vilayetinin mülki teşkilatlanması içerisinde yer almaktaydı. Bkz. *Salname-i Vilayet-i Aydın*, (R) 1305, s.113-133.

¹⁷ BOA, DH.SAİD.d, 122/1.

¹⁸ *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.27.

¹⁹ Rafael Efendi anılarında, polis teşkilatına katılma kararını, dönemin İzmir valisinin teşvikiyle aldığını belirtmiştir. *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.27; Akın Hatipoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Görev Yapan Musevi Polisler”, *Çağın Polisi Dergisi*, S.67, https://www.caginpolsi.com.tr/eski_sitemiz/67/14-15.htm, Erişim Tarihi: 10.03.2023; Naim Güleriyüz, “İzmir Emniyet Teşkilatında Musevi Polisler”, *Şalom*, 19.07.2017.

²⁰ Zaptiye Nezareti’nin oluşumu hakkında Bkz. Abdülkadir Özcan, “Zaptiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul 2013, s.128-130.

²¹ Sicill-i Ahval defterlerine göre Osmanlı Devleti’nde görev alan Yahudi polis memurları hakkında araştırma yapan Doç. Dr. Musa Kılıç, defterlerde altı polis memuruna rastlamıştır. Bunlar arasında Rafael Çikurel de bulunmaktadır. Kılıç, *a.g.m.* s.150. Bu konuda ayrıca bir araştırma gerçekleştiren Abdülhamit Kırmızı, TÜBİTAK’ın sicil kayıtlarını temel alarak yaptığı çalışmaya yer vererek, devlet hizmetinde görev alan 303 Yahudi memur tespit etmiştir. Abdülhamit Kırmızı, “II. Abdülhamid’in Hristiyan Memurları”, *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*, (Ed. F.Gün, İ.H.Erbay), TBMM Milli Saraylar, İstanbul 2017, s.656. Yahudi Memurlar hakkında hazırlanan bir diğer çalışma ise Sezai Balcı ve Ahmet Yadi tarafından bir kitap olarak yayınlanmıştır. Kitapta, Rafael Efendi’ye ait özlük bilgilerine ait bir bölüm de bulunmaktadır. Sezai Balcı ve Ahmet Yadi, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2018, s.176-177.

²² BOA, DH.SAİD.d, 122/1.

1900 yılından itibaren Rafael Çikurel, üstlendiği görevlerde disiplinli ve özverili çalışmasıyla üstlerinden takdir toplamış ve mesleki kariyerinde emin adımlarla ilerlemiştir. Bu anlamda, 1900 yılı Şubat'ında Aydın vilayetinden Zabtiye Nezareti'ne gönderilen yazıda, Rafael Çikurel'in gösterdiği üstün hizmet dolayısıyla 5. Rütbeden Mecidi Nişanıyla²³ ödüllendirilmesi teklif edilmiştir²⁴. Kurumlar arası gerçekleşen yazışmalar sonucunda, Rafael Çikurel'in nişan ile ödüllendirilmesi karara bağlanmıştır²⁵. Rafael Çikurel'e verilen madalyanın neden verildiğine dair detaylar mevcut olmamakla birlikte, bu madalyanın verildiği tarihle ilgili arşiv kayıtlarında da bir bulguya da rastlanmamıştır. Ancak anlaşılana o dur ki, bu dönemde Rafael Efendi'nin gösterdiği mesleki çaba ve üstlendiği görevleri hakkıyla yerine getirmesi, yetkililerin dikkatini çekmiş ve bu başarısı karşılıksız bırakılmamıştır. Rafael Çikurel'in sadakatle yürüttüğü görev bilinci, özlük dosyasında da yer bulmuştur. Aydın Polis Müdüriyeti, kendisi hakkında zeki, titiz, ilkeli, dakik, çeşitli dillere ve kanunlara hâkim olarak tanımlamakla birlikte verilen görevi en iyi şekilde yerine getirdiğini de belirtmiştir²⁶.

2. İzmir'de Ermeni Olayları ve Rafael Efendi'nin Mesleki Başarısı

Osmanlı millet sisteminde "Millet-i Sadıka" olarak bilinen Ermeniler, 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi ve ardından Ayestafanos ve Berlin anlaşmalarıyla birlikte, uluslararası arenada bir meseleye dönüşmüşler ve bu bağlamda ayrılıkçı faaliyetlere daha sıkı bir şekilde bağlanmışlardır²⁷. Bu bağlamda Ermeniler, kısa sürede örgütlenerek oluşturdukları ihtilal komiteleriyle aracılığıyla ülke içerisinde şiddet eylemlerine başvurmuşlardır. Ayrılıkçı Ermeni komiteleri, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla Osmanlı'nın kozmopolit şehirlerden biri olan İzmir'i özellikle şiddet eylemlerinin hedefi olarak seçmişlerdir. İzmir'in aynı zamanda önemli bir liman kenti olması, şiddet eylemleri için gerekli malzemenin yasadışı yollarla sokulmasında kolaylık sağlaması nedeniyle ihtilal komiteleri tarafından sıkça faaliyet yürüttüğü şehirler arasında yer almıştır. Bu bağlamda, özellikle 1903-1905 yılları arasında İzmir'de ayrılıkçı faaliyetler belirgin bir biçimde artış göstermiştir. Bu dönemde İzmir Pasaport Komiserliği dairesinde görevli bulunan Rafael Çikurel'in, bahsettiğimiz nedenlerden dolayı vazifesinin önemi bir kat daha artmıştır²⁸. Hayatına dair elde ettiğimiz bulgular da bu durumu kanıtlamaktadır. Bu dönemde, İzmir'de yaşanan olaylara Rafael Efendi'nin birebir şahit olduğu ve bu hadiselerin önlenmesi noktasında aldığı kararlar ve tedbirler sayesinde çeşitli mükâfatlara hak kazandığı görülmektedir. Bu olaylardan ilki; İzmir'in saygın iş adamlarından Matyos Balyozzade'nin Ermeni komiteciler tarafından katledilmesidir. Ermeni kökenli olan Matyos Balyozzade, komiteciler tarafından kendisine yazılan bir mektupla komite adına para talep edilerek tehdit edilince, olayı yetkili makamlara bildirir. Matyos'un sergilediği bu tavır, komitecilerin beklemediği bir durumdur. Bu duruma sinirlenen komiteden birkaç kişi, Matyos Efendi'yi mağazası önünde katleder²⁹. Cinayet sonrası açılan takibat sonucunda, üç zanlı kısa sürede yakalanmıştır. Rafael

²³ Mecidi Nişanı, Osmanlı modernleşme sürecinde uygulamaya konularak, devlet hizmetinde yararlılıkları görülen vatandaşlara verilmekteydi. Beş rütbeden oluşması tasarlanan nişanın, en düşük rütbesi beşinci rütbe olarak belirlenmiştir. Kemal Hakan Tekin, "Osmanlı Devleti'nde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları", *International Journal of Social Science*, N.28, p.393-411.

²⁴ BOA, Dahiliye Nezareti Mektubü Kalemi (DH.MKT.), 2307/57, 17.10.1317

²⁵ BOA, DH.MKT, 2315/51, 6.11.1317.

²⁶ BOA, DH.SAİD.d, 122/1.

²⁷ Türk tarih yazımında, Ermeni Meselesi hakkında birçok eser kaleme alınmıştır. Konu bütünlüğünü bozmamak adına makalede, bu konu hakkında bilgi verilmemiştir. Ermeni meselesi hakkında bilgi almak için Bkz. Bülent Bakar, *Ermeni Tehciri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009.

²⁸ Rafael Efendi'nin, İzmir Pasaport Komiserliği görevine başlama tarihi olarak 1894 yılını göstermektedir. *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.27.

²⁹ Konu bütünlüğü bozulmaması adına Matyos Balyozzade'nin hayatı, cinayet olayının detayları ve mahkeme süreci hakkında makalede yer verilmemiştir. Bu konuda verilen bilgiler arşiv belgelerinde yer alan bilgiler ışığındadır. Konu hakkında detaylı

Efendi'nin bu kişilerin yakalanmasında gösterdiği gayret sebebiyle Aydın Valisi tarafından Sadaret gönderilen yazıda, 3.rütbeden Mecidi Nişanı ile mükâfatlandırılması teklif edilmiştir³⁰. Resmi kurumlar arasında yapılan görüşmeler neticesinde, 1903 yılının sonunda Rafael Efendi'nin nişan ile ödüllendirilmesi karara bağlanmıştır³¹. 1904 yılında, meslekteki başarısından dolayı ayrıca terfi alarak unvanı rütbe-i salise'ye çıkartılmıştır³². Aynı yılın Temmuz ayında tekrar terfiye hak kazanan Rafael Efendi, bu kez açıktan 2.sınıf komiserliğe yükseltilmiştir³³. Rafael Efendi'nin bu dönemde aldığı terfilerin bu olayla ilişkisi olup olmadığına dair arşiv kayıtlarında net bir bulguya rastlanmamış olmakla birlikte, gerek Zaptiye Nezareti dosyalarında gerekse özlük kaydında terfi aldığına dair net ifadeler ortaya konmuştur.³⁴

1905 yılı, Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde Ermenilerin gerçekleştirdiği şiddet eylemlerinin arttığı bir dönemi işaret etmektedir. Bu dönemde, Ermeni komitacılar tarafından düzenlenen en önemli girişim, kuşkusuz padişah II. Abdülhamit'e yönelik düzenlenen suikast teşebbüsüdür. Temmuz ayında yaşanan olayda padişah, şans eseri yara almadan kurtulmuştur³⁵. Bu olayın ardından Osmanlı polis teşkilatı, daha sıkı güvenlik önlemleri almaya karar vermiş ve Ermeni terör gruplarıyla ilişkisinden şüphelenilen kişileri yakın takibe almıştır. Alınan bu tedbirler sayesinde, İzmir şehri de büyük bir felaketin eşiğinden dönmüştür. 1905 yılında, Agop isminde bir şahsın yanında taşıdığı bir çanta ile birkaç aydan beri Crédit Lyonnais Bankası'nın İzmir şubesini ziyaret etmesi, polis ekiplerinin dikkatini çekmiş ve şüpheliyi yakın takibe almışlardır. Bir süre takibin ardından ekipler tarafından sorguya alınan Agop, bu sorgu esnasında bankaya uğradığını inkâr etmiştir. Agop'un bu ifadesi, polis ekiplerinin şüphesini bir kat daha arttırmış ve şüpheliyi karakola götürmelerine sebep olmuştur. Karakolda sorgusuna devam edilen Agop Efendi, daha fazla baskıya dayanamayarak gerçeği itiraf etmek zorunda kalmıştır³⁶. 3 Eylül 1905 günü Agop Efendi ifadesinde, bankada bir kasa kiraladığını ve firari durumda bulunan arkadaşı Sitrak(?) ile birlikte altı aydan beri bu kasada dinamit sakladığını itiraf etmiştir. Polisler tarafından yürütülen soruşturmada, kasanın anahtarının, Sitrak'ta olduğunun anlaşılması üzerine ekipler, kasanın kapısını keserek açmak zorunda kalmışlardır. Kasanın açılmasıyla içerisinden yaklaşık 33 paket dinamit lokumu ve sayısız Ermenice doküman ele geçirilmiştir³⁷. Delillerin ortaya çıkmasıyla birlikte soruşturma daha da genişletilerek olayla ilgisi olduğundan şüphelenilen 66 kişi hakkında soruşturma ve çeşitli vilayetlerde bulunan evlerde arama kararı alınmıştır. Tahkikatın sonucunda, bazı Ermenilere ait evlerde, bomba yapımında kullanılan malzemelerle çeşitli patlayıcılar ele geçirilmiştir³⁸. Bunun yanı sıra, polis ekipleri soruşturmanın bir diğer ayağı olarak banka ve evlerde çıkan Ermeni komitacılara ait dokümanlar üzerine yoğunlaşmışlardır. Belgelerde herhangi bir delile ulaşmak ve olası bir olayın önüne geçmek amacıyla,

bilgi almak için bu konuda yazılmış bir makale bulunmaktadır. Bkz. Ferhat Berber, "Osmanlı Ermenisi Bir Ailenin Serencamı: Balyozzadeler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXX, S.2, 2015 s.429-442.

³⁰ BOA, DH.MKT, 624/38, 13.09.1320; BOA, DH.MKT, 624/26, 13.09.1320.

³¹ BOA, İrade Taltifat Evrakı(İ.TAL), 325/62, 06.12.1321.

³² BOA, DH.SAİD.d., 122/1.

³³ BOA, Zaptiye Nezareti Evrakı(ZB), 400/50, 18.04.1322; BOA, DH.SAİD.d., 122/1.

³⁴ Rafael Efendi, anılarında bu olayın detaylarından bahsetmekle birlikte, katillerin yurtdışına kaçma girişimlerini engellemesi sebebiyle bu rütbe ve nişana hak kazandığını belirtmiştir. *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.46-50.

³⁵ İhsan Burak Birecikli-Fahri Maden, "Yıldız Suikastı: Ermeni Komitacıların Sultan Abdülhamit'e Karşı Düzenlemiş Oldukları Bombalı Saldırı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXIII, S.67, Kasım 2007, s.404-405.

³⁶ BOA, Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı(A.MKT. MHM), 615/1, 12.06.1323; BOA, Yıldız Esas Evrakı, Kamil Paşa Evrakı(Y.EE.KP) 40/3904, 29.12.1341

³⁷ BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR), 352/124, 02.07.1323; BOA, Y.EE.KP, 26/2517,04.07.1323.

³⁸ BOA, A.MKT. MHM, 615/1; BOA, Yıldız Perakende Evrakı, Umum Vilayetler Tahriratu (Y.PRK.UM), 77/15, 17.07.1323; BOA, DH.ŞFR, 353/108, 13.07.1323

dokümanların tercümesi için bölgeye iki mütercim gönderilmiştir³⁹. Bu hadise, dönemin yazılı basınında da geniş bir şekilde yer bulmuştur. 3 Eylül tarihli Ahenk gazetesi, olayın detaylarına yer vererek dönemin İzmir Polis Müdürü Mahzar Bey ve ekibini tebrik etmiştir⁴⁰. Bu olayla ilgili arşiv belgelerinde çeşitli yazışmalar bulunmakta olup, kayıtlarda Mahzar Bey'in adı sıkça görülmektedir. Belgelerde, Rafael Efendi'ye dair bir bulguya rastlanmamış olmasına rağmen, kendisi anlarında bu olayın tüm detaylarına yer vererek, soruşturma ekibinde önemli bir görev üstlendiğini belirtmiştir⁴¹.

Rafael Efendi, 1905 yılında da mesleki kariyerinde emin adımlarla ilerlemeye devam etmiştir. Nisan ayında, Aydın mülki idarecileri tarafından zararlı yayınların ele geçirilmesinde gösterdiği üstün hizmet nedeniyle Rafael Efendi'ye, Mecidi Nişanı verilmesi teklif edilmiştir⁴². Ancak yazışma içeriğinde, olayın detayları veya nişanın verildiğine dair herhangi bir açıklamada bulunulmamıştır. Bu dönemde, Ermeni faaliyetlerinin yoğunluğu göz önüne alındığında, ele geçirilen yayınların Ermeni komitacılara ait olması muhtemeldir. Bu konuda kendisine ait özlük kaydında, 11 Temmuz 1905 yılında 4. Rütbeden Mecidi Nişanı aldığı dair bir kayıt bulunmakta olup, bu olay üzerine verildiği düşünülmektedir⁴³.

1905 yılında İzmir ve çevresinde artan terör faaliyetleri ve bölgenin en stratejik noktası olan limanın güvenliğinden sorumlu olması nedeniyle, Rafael Efendi'ye güvenlik önlemleri hakkında bir rapor hazırlama ve yetkililere sunma görevi verildi. 1906 yılında hazırladığı raporda, İzmir'in öneminden bahsederek, özellikle artan şiddet eylemlerine karşı alınacak tedbirler ve yapılması gereken düzenlemeler hakkındaki düşüncelerini yetkililere sundu. Raporda, İzmir'in güvenlik zafiyetlerine de vurgu yapan Rafael Efendi, emniyet güçlerinin takviye edilmesini de beyan etti⁴⁴.

Rafael Efendi, memuriyetteki azmi ve gayretinin yanı sıra Osmanlı polis teşkilatının gelişmesine de katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu anlamda, Avrupa'da suç ve suçluların ortaya çıkartılmasında kullanılan modern teknikleri, Osmanlı polis teşkilatında da kullanılması adına aracılık etmiştir. 1905 yılında Fransız Polis Memuru Alphonse Bertillon'un suçlunun kimliğini saptama konusunda ortaya koyduğu "Antropometri"⁴⁵ adlı eseri, Osmanlı Türkçesi'ne çeviren Rafael Çikurel, basılması adına yetkililerden izin talebinde bulunmuştur⁴⁶. Bu bağlamda Rafael Efendi, sıradan bir polis memuru olmaktan ziyade kendini mesleğine adayın ve polis teşkilatının gelişmesi adına çaba sarf eden bir karakter olarak öne çıkmaktadır.

Rafael Efendi, görev bilinci yüksek, görevini hakkıyla yerine getiren bir Osmanlı memuru olarak üstleri tarafından her zaman takdir edilmiş ve bunu aldığı madalya ve terfilerle kanıtlamıştır. Bu bağlamda, görevdeki kararlılığını ve cesaretini göstermesi açısından 1906 yılında yaşanan olay, bir örnek niteliğindedir. 4 Ağustos günü, İzmir 1. Kordon bölgesinde Kramer adlı vatandaşa ait kahvehanede çıkan yangın, kısa bir sürede genişleyerek kahvehane üzerindeki binaya sıçramıştır. Yangının hızla yayılması, binada bulunan iki kişinin güvenli bir şekilde çıkmasını engelleyerek, mahsur kalmalarına neden olmuştur. Kısa sürede olay yerine gelen Rafael Efendi, kurtarma ekipleriyle birlikte cesaret örneği göstererek vatandaşları, yangından zarar görmeden kurtarmıştır. Bu gayret ve

³⁹ BOA, Bâbiâli Evrak Odası Evrakı(BEO), 2688/201599, 20.08.1323; BOA, DH.MKT,1001/75, 23.06.1323; *Ahenk*, 25 Ağustos 1321, s.3.

⁴⁰ "İcraat Muvaffakiyetkarane", *Ahenk*, 21 Ağustos 1321, s.2.

⁴¹ *Les Mémoires de Rafael Chikurel*,s.42-46.

⁴² BOA, DH.MKT, 946/88, 08.02.1323.

⁴³ BOA., DH.SAİD.d, 122/1.

⁴⁴ BOA, Y.EE.KP, 30/2903,04.05.1324

⁴⁵ Osmanlı Devleti'nde Antropometri tekniği ve tarihsel süreçteki gelişimi hakkında bilgi almak için Bkz. Sedat Bingöl, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimattan Sonra Kriminal Kimlik Tespit Yöntemlerine Dair Notlar ve Belgeler", *Bellekten*, C.75, S.274, 2011 s.854-862.

⁴⁶ BOA, Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF.MKT), 851/18, 27.02.1323

cesareti neticesinde kendisine bir kıta Tahlisiye Madalyası⁴⁷ takdim edilmiştir⁴⁸. Bu gibi çeşitli görevlerde aldığı vazifeleri hakkıyla yerine getiren Rafael Efendi, kariyerinde kısa sürede önemli mevkilere ulaşmıştır. Bu anlamda 1906 yılında, verdiği hizmetler dolayısıyla yetkililer tarafından asaleten baş komiserliğe terfi ettirilmiş ve maaşına zam yapılmıştır⁴⁹. Bu terfi ve nişanlar haricinde, 1906 yılında İtalya Devleti'nin İstanbul Büyükelçisi, İzmir'e yaptığı ziyaret sırasında Rafael Efendi'yi kentte sağladığı düzen ve organizasyon adına takdir etmiş ve bir nişan takdim etmiştir⁵⁰.

3. Bir Tuhaf İftira ve Rafael Efendi'nin İstanbul Günleri

Eşkîyalık, bir toplumda çeşitli sebeplerle ortaya çıkan ve çeşitli yöntemlerle zor kullanarak yasa dışı yollarla kazanç sağlayan bir grubu nitelemektedir. Bu faaliyetlere sebep olan etmenler arasında devlet idaresinin dâhili veya harici nedenlerden dolayı zayıflaması, sosyal ve ekonomik krizler sayılabilir.⁵¹ 18 ve 19.yüzyılla birlikte Osmanlı Devleti'nde eşkıyalık faaliyetlerinin artışı, saydığımız bu etmenlerin etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁵² Bu dönem içerisinde Batı Anadolu, çete ve eşkıyalık faaliyetlerinin sıklıkla gündeme geldiği bir bölge haline gelmiştir. Bu dönemin en ünlü eşkıyalarından Çakırcalı Mehmet Efe, 1872-1911 yılları arasında gerçekleştirdiği yasa dışı faaliyetler ile halkta korku yaratırken, devlet otoritesini hiçe saymıştır⁵³. Bu dönemde Çakırcalı'yı yakalayıp adalete teslim etmek adına mülki ve idari amirler, büyük bir çaba harcamışlardır. Çakırcalı'ya karşı yürütülen bu mücadele, Rafael Efendi'nin de hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Rafael Efendi hakkında bu dönemde çıkan asılsız söylentiler, haksızlığa uğramasına neden olmuştur. Şöyle ki, 1907 yılının başlarında, Çakırcalı Mehmet Efe'ye yardım ettiği yönündeki halk arasında yayılan ve ayyuka çıkan söylentiler, Rafael Efendi ile birlikte dönemin Jandarma Kumandanı Hayrettin Bey ve Nazilli Kaymakamı Galip Bey'in görevden azledilmesine ve haklarında soruşturma açılmasına neden olmuştur⁵⁴. Bu hususta Rafael Efendi haksızlığa uğradığını ve geri göreve iadesini talep eden çeşitli dilekçeleri merkezi ve mülki idarecilere göndermiştir⁵⁵. Yaklaşık 1,5 yıl boyunca çeşitli dönemlerde yazdığı dilekçelerle duruma açıklığa kavuşturmaya çalışan Rafael Efendi, hiçbir sonuç elde

⁴⁷ Osmanlı Devleti'nde çeşitli afetlerde canını tehlikeye atarak, kurtarma çalışmalarında başarı gösteren vatandaşlara verilen madalya çeşididir. Fırat Küskü, "II. Abdülhamit Döneminde Hayat Kurtaranlara Madalya Verilirdi", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S.323, Kasım 2020 s.72-75.

⁴⁸ BOA, İ.TAL, 412/33, 01.11.1324.

⁴⁹ Konu hakkında çeşitli tarihlerde yazışmalar mevcut olmakla birlikte, kendisiyle birlikte Ali Ruşen adlı bir polis memuru da aynı kararlar baş komiserliğe terfi etmiştir. Bu hususta gerçekleşen yazışmaların içeriğinde, alacağı maaş hakkında da bilgiler mevcuttur. Yazışmada, Rafael Efendi'nin baş komiserliğe atanmadan önceki aldığı maaş miktarının 300 kuruş olduğu belirtilmiştir. Baş komiserlik görevi ile maaşına 200 kuruş daha zam yapılarak, senelik 2.400 kuruş alması planlanmış ve bu husus hakkında ödenek ayarlanmaya çalışılmıştır. BOA, ZB, 318/44, 15.07.1324; ; BOA, ZB, 322/5, 05.01.1326; BOA, ZB, 19/68, 13.06.1324; BOA, ZB, 402/68, 17.10.1324; BOA, ZB, 402/77, 06.11.1324; BOA, DH.MKT, 1126/25, 05.10.1324; BOA, Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat (DH.TMIK.S), 65/24, 21.08.1324, BOA, BEO, 2929/219656, 29.08.1324; BOA, BEO, 2880/215974, 06.06.1324; BOA, BEO, 2938/220333, 17.09.1324.

⁵⁰ *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.30.

⁵¹ Fernand Braudel, 16. Yüzyıl Akdeniz'de eşkıyalık faaliyetlerinin artışına neden olan sebepleri sıralamıştır. Bkz. Fernand Braudel, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, (Çev.Mehmet Ali Kılıçbay), C.II, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990, s.63-70.

⁵² Dr. Şule Sevinç Kişi, 18. ve 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan eşkıya olaylarına neden olan etmenleri sıralamıştır. "Ege'nin Namli Eşkîyası Çakırcalı Mehmet Efe", *İzmir Araştırmaları Dergisi*, S.6, 2017 s. 78-79;82-86.

⁵³ Çakırcalı'nın hayatı, Türk edebiyatına da konu olmuş ve hakkında çeşitli roman, türkü ve hikâyeler yazılmıştır. Bkz. Türkan Gözütok, "Eşkîyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe'nin Türk Edebiyatına İz Düşümü", *Türkbilgi*, S.21, 2011 s.49-72.

⁵⁴ Rafael Efendi'nin azlinden sonra yerine başka bir memurun tayini hakkında da yazışmalar gerçekleştirilerek, bu göreve daha sonra Konya Baş komiseri Hasan Efendi tayin edilmiştir. BOA, DH.MKT, 1140/73. 28.11.1324; BOA, DH.TMIK.S, 67/11, 11.01.1325; BOA, ZB, 320/78, 26.12.1324; BOA, ZB, 402/101, 16.06.1326; BOA, ZB, 21/28, 02.03.1325; BOA, ZB, 403/17, 17.03.1325; BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD), 1432/27, 03.08.1326; BOA, BEO, 3002/225097, 14.01.1325.

⁵⁵ BOA, ŞD, 1432/27.

edememiştir.⁵⁶ Olaydan kısa bir süre sonra kendisi ile birlikte görevden alınan diğer memurların görevlerine iade edilmesine rağmen Rafael Efendi, yetkililerden istediği cevabı alamamıştır. Bu süre zarfında yerel ve merkezi idareciler arasında süre gelen yazışmalar sonucunda, konu hakkında soruşturma açılması kararlaştırılmıştır. Yürütülen soruşturma neticesinde, olayların yaşandığı sırada Rafael Efendi'nin İzmir'de pasaport komiseri olarak görev yaptığı ve bu dönemde Aydın'da dahi olmadığı anlaşılmıştır. Nazilli Kaymakamı hakkında da yürütülen diğer bir soruşturma neticesinde haydutlukla ilgili Rafael Efendi'ye dair herhangi bir ipucuna rastlanmamıştır. Soruşturmanın ardından Şura-yı Devlet kararıyla Rafael Efendi'nin mesleğine geri dönmesine ve iade-i itibar edilmesine karar verilmiştir⁵⁷. Ancak Rafael Efendi'nin göreve geri dönmesi o kadar kolay olmamıştır.

24 Temmuz 1908 yılında Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemle birlikte, yaklaşık 30 yıllık boyunca II. Abdülhamit tarafından uygulanan sıkıyönetim sona ermiştir. Toplumda özgürlük fikirlerinin yeniden filizlendiği bu dönemde, hürriyetin bir göstergesi olarak bir af yasağı çıkartılmıştır. İlk aşamada siyasi suçları kapsayan af yasağı, kısa sürede kapsamı genişletilerek çeşitli suçlardan mahkûm olan kişilerin de bu yasadan yararlanması sağlanmıştır⁵⁸. Bu yasa sonucunda İzmir ve çevresinde birçok suçlunun serbest bırakılması, Rafael Efendi'nin tekrar İzmir'de görev yapmasının önünde engel oluşturmuştur. Rafael Efendi'nin, İzmir'de adalete teslim ettiği suçluların, bu af yasağı kararıyla serbest bırakılması, Rafael'in hayatı hakkında idarecileri endişeye sevk etmiştir. Bu soruna çözüm bulmaya çalışan idareciler, Rafael Efendi'yi geçici bir süre ile başka bir vilayette görevlendirmeyi planlamışlardır⁵⁹. Yapılan yazışmalar neticesinde, Selanik'te 3.sınıf pasaport komiseri olarak göreve başlamıştır.⁶⁰ Ancak istemediği bir göreve atanan Rafael Efendi, bu pozisyonda daha fazla devam edemeyeceğini anladığı an, istifasını yetkililere sunmuştur. Bu dönemde, çeşitli yazışmalarla tekrar eski görevine dönmek için mücadele veren Rafael Efendi, yetkililerin sonunda dikkatini çekmeyi başarmıştır. 1908 yılının sonunda Rafael Efendi, Selanik'ten İstanbul'a dönerek, 900 kuruş maaş ile başkentte 9 numaralı sivil baş komiseri olarak görevlendirilmiştir⁶¹.

1909 yılı ile birlikte Rafael Efendi'nin memleketinden ayrılmasında etkili olan haksızlık ve zorunluluklar, İstanbul'da, yeni bir kariyer döneminin başlamasına neden olmuştur. Sadece iç siyasette değil İmparatorluk periferisinde de II. Meşrutiyet'in etkisi ile oluşan serbestiyet havası ile zorunlu ikamete tabi tutulan Emir Hüseyin'in dahi İstanbul'dan ayrılmasına izin verilmiştir.^{62,63} Böylesi politik imajların dahi serbestiyete kavuştuğu günlerde Rafael Efendi için Osmanlı İmparatorluğu'ndaki hayatının son dönemi yaklaşıyor olması garip bir tezat gibi görünmektedir.

Mesleğinde geçirdiği kısa süreli ayrılıktan sonra Rafael Efendi'nin, sadakati ve azminde herhangi bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. İstanbul'da bulunduğu dönem içerisinde de aldığı vazifeleri hakkıyla yerine getiren Rafael Efendi, bu süreç içinde bir suç örgütünün çökertilmesinde

⁵⁶ Rafael Efendi bu dönemde ailesinin geçimini sağlamak adına İzmir'de bir matbaaya ortak olmuştur. *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.32, Bali, a.g.e., s. 104-105.

⁵⁷ BOA, ŞD, 1432/27; BOA, ZB, 25/33, 10.08.1326; BOA, BEO, 3386/253939, 03.08.1326.

⁵⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.I, K.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.68; Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, E Yayınları, İstanbul 2010, s.331.

⁵⁹ BOA, DH.MKT, 2668/57, 29.06.1326; BOA, ZB, 25/67.

⁶⁰ Rafael Efendi, bu döneme dair anlarında ayrıntılı bir açıklama yaparak, istemediği şekilde Selanik'e sürgün olarak gönderildiğini belirtmiştir. Haksızlığa uğradığının anlaşılması üzerine, tekrar göreve getirilen Rafael Efendi, rütbesi düşürülerek istemediği bir göreve tayin edildiğini belirtmiştir. *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.85-94.

⁶¹ BOA, ZB, 25/67; BOA, Dahiliye Nezaret-i Umumiye Sicil Kalemi Belgeleri(DH.EUM.SCL), 2/25, 02.03.1328; BOA, DH.SAİD.d, 122/1.

⁶² Ü. Gülsüm Polat, *Türk-Arap İlişkileri Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken 1914-1923*, Kronik Kitap, İstanbul 2019, s.58.

önemli rol oynamıştır. Mayıs 1909 tarihinde, Yunanlı Matyos adında bir kalpazanın, sahte para imalatı yaptığının ihbar edilmesi üzerine polis ekipleri kısa sürede Tophane bölgesinde kendisini yakalamıştır. Matyos'un üzerinin polis ekipleri tarafından aranması sonucunda, sahte para yapımında kullanılan kanıtlar ele geçirilmiştir. Bunun üzerine Matyos Efendi tutuklanarak, karakola götürülmüştür. Tutuklanmanın ardından, soruşturma genişletilerek, birlikte sahte para imal ettiği tespit edilen arkadaşı Manol Valentis'in evinde, emniyet güçleri tarafından arama yapılmıştır. Arama sonucunda para basımında kullanılan araç-gereçler ve bir miktar sahte para ele geçirilmiştir. Soruşturma ile ilgili Zaptiye Nezareti'ne açıklamada bulunan Beyoğlu Mutasarrıfı, Rafael Efendi hakkında da ayrı bir parantez açarak, gösterdiği hizmetler dolayısıyla takdirlerini sunmuştur⁶⁴. Bunun üzerine Zaptiye Nazırı tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen yazıda hizmetleri dolayısıyla Rafael Efendi ve meslektaşlarının ödüllendirilmesini talep etmiştir. Yazışmaların neticesinde Rafael Efendi'ye, 5 liralık bir para ödülü takdim edilmesi kararlaştırılmıştır⁶⁵. Mesleğinde gösterdiği gayret ve özveri kısa sürede amirlerinin dikkatini çekmesi üzerine aynı yıl 25. Beyoğlu Polis Merkezi'nde 1000 kuruş maaşla baş komiser olarak göreve başlamıştır⁶⁶. Ancak Rafael Efendi'nin yeni görevi kısa ömürlü olmuş, henüz göreve başlayamadan yeniden tayin edilmiştir.

31 Mart Vakası, Osmanlı hükümetine Zaptiye Nezareti'nin artık işlemez bir yapıda bulunduğu ve değişimin gerekli olduğuna dair kanaatinin gelişmesine neden olmuştur. Bu anlamda 1909 yılında Zaptiye Nezareti kaldırılarak, Dahiliye Nezareti'ne bağlı Emniyet Umum Müdürlüğü kurulmuştur. İstanbul polis teşkilatına dair yapılanmaya da ayrı bir önem verilerek, Emniyet Umum Müdürlüğü ve İstanbul vilayetine bağlı İstanbul Polis Müdüriyeti kurulmuştur⁶⁷. Aynı yıl Emniyet Umum Müdürlüğü bünyesinde bir istihbarat dairesi de kurulmuştur⁶⁸. İstihbarat dairesinin kurulmasıyla birlikte Rafael Efendi, amirleri tarafından bu göreve layık görülerek 14 Ağustos 1909 tarihinde istihbarat memuru olarak göreve başlamıştır⁶⁹. 1000 kuruş maaşla Beyoğlu bölgesinden sorumlu istihbarat memuru olarak başladığı görevinde, Kasım ayında maaşına zam yapılması ile aylık ücreti 1500 kuruşa yükselmiştir⁷⁰. Rafael Efendi, yaklaşık bir yıl boyunca bu görevde bulunmuş olmasına rağmen bu dönemde aldığı görevler hakkında herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak 1910 yılının Temmuz ayında İstihbarat Dairesi'nin kapatılmasına karar verilmesi ile birlikte Rafael Efendi, yeni bir göreve başlayana kadar kaydı silinerek, kadro dışı bırakılmıştır⁷¹.

4. Harp ve Hukuk Mücadelesi

Rafael Efendi, İstanbul'daki günlerinin ardından emekli olmaya karar vermiştir. Bu kararı almasında, o dönemde yaşadığı sağlık sorunları etkili olmuştur. Sağlık durumu göz önüne alınarak verilen kararlar birlikte Rafael Efendi, İstanbul'dan ayrılarak memleketine dönmüştür.⁷² Ancak Rafael Efendi, emeklilik hayatına bir türlü ısınamamıştır. Yaklaşık iki yıl süren emeklilik yaşantısının ardından, mesleğine duyduğu özlem giderek artmış ve bu durum, Rafael Efendi'nin tekrar görevine dönme isteğini kuvvetlendirmiştir. Rafael Efendi, 1912 yılında tekrar göreve dönerek Aydın vilayeti polis teşkilatı bünyesinde kurulan sivil polis heyetinin başkanlığına atanmıştır. 1300 kuruş maaş ile

⁶⁴ BOA, ZB, 333/3, 04.05.1327.

⁶⁵ BOA, BEO, 3573/267945, 24.05.1327; BOA, ZB.,333/28, 09.05.1327.

⁶⁶ BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemi Belgeleri (DH.EUM.MH.), 236/18, 27.07.1327.

⁶⁷ Abdülkadir Özcan, "Zaptiye", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul 2013, s.128-130; BOA, DH.MKT., 2827/93, 13.05.1327; Nureddin Van, "II. Meşrutiyet İlanından Sonra Polis Teşkilatının Değişimi ve Dönüşümü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.34, 2012 s.286.

⁶⁸ BOA, DH.EUM.MH, 1/11, 27.07.1327; BOA, DH.MKT., 2908/25,06.08.1327.

⁶⁹ BOA, DH.EUM.MH, 1/11; BOA, DH.EUM.MH,239/49, 08.12.1327; BOA, DH.EUM.MH, 263/28, 26.09.1327; BOA, DH.EUM.SCL, 2/25.

⁷⁰ BOA, DH.EUM.MH, 7/43, 07.11.1327; BOA, DH.EUM.MH, 263/28; BOA, DH.EUM.SCL., 2/25.

⁷¹ BOA, DH.EUM.MH, 17/3, 02.08.1328; BOA, DH.EUM.SCL., 4/24, 20.08.1328.

⁷² *Les Mémoires de Rafael Chikurel*, s.97.

komiser olarak göreve başladığı bu atamada, önceden istihbarat memuru olarak görev yapmış olmasının etkisi olduğunu söylemek mümkündür⁷³. Ancak, bu görev sırasında yaşadığı elim bir olay, mesleki kariyerini derinden etkileyerek, hayatının tamamen değişmesine neden olmuştur.

20. yüzyılın başlarında Balkanlar, Osmanlı Devleti'nin siyasi açıdan en kritik sorunların yaşandığı bölgelerden biri haline gelmiştir. Osmanlı devlet adamları, bütün çabalarına rağmen devletin kötü gidişatına durduramamış, siyasi anlamda devlet çözülmeye başlamıştır. Bu durumdan faydalanmak isteyen Balkan Devletleri (Bulgaristan-Karadağ-Yunanistan-Sırbistan), Osmanlı Devleti'ne karşı 1912 yılında savaş ilan etmiştir. Savaş ilanından hemen sonra Osmanlı Devleti, iç güvenliği sağlamak adına bir dizi önlemler almıştır. Bunların arasında “düşman” statüsünde bulunan vatandaşların ülke dışarısına çıkartılması, sıkıyönetim ilanı ve Divan-ı Harp Mahkemeleri'nin kurulması gibi önlemler görülmektedir⁷⁴. Bu bakımdan, İzmir'in kozmopolit yapısı nedeniyle sıkıyönetim uygulamalarının bu vilayette etkili bir biçimde uygulanmasını gerekli kılmıştır⁷⁵. Bu dönemde, Aydın vilayetinde komiser olarak görev yapan Rafael Efendi, İzmir Divan-ı Harp Mahkemesi tarafından alınan kararların infazında önemli bir görev üstlenmiştir. Ancak, bu görev esnasında adının rüşvet olayına karışması, Rafael Efendi'nin mahkûmiyetine yol açan bir süreci başlatmıştır. İzmir Divan-ı Harp Mahkemesi'nde yürütülen bir davada, bazı Yunanlı vatandaşların ülke güvenliğini tehlikeye attığı gerekçesiyle ülke dışına çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu kararın ardından, Yunanlıların ülke dışına çıkartılması adına Rafael Efendi ile birlikte iki meslektaş daha görevlendirilmiştir. Ancak, mahkeme kararının uygulanmasında, kendisi ile birlikte diğer polis memurlarının suiistimalleri tespit edilmiştir. Yunanlılardan rüşvet almak suretiyle bu kişileri ülke dışına çıkarmadıkları gerekçesiyle haklarında dava açılmıştır. İzmir Divan-ı Harp Mahkemesi'nde görülen davada Rafael Efendi'ye, Kanun-ı Ceza'nın 102. Maddesi gereğince 8 ay hapis cezası ve ömür boyu görevinden uzaklaştırılma kararı verilmiştir⁷⁶. Bu karar sonrası hukuk mücadelesine başlayan Rafael Efendi, çeşitli makamlara gönderdiği dilekçelerle serbest bırakılmasını talep etmiştir. Dilekçelerinde, mahkeme tarafından siyasi suçlu addedilerek mahkûm edildiğini beyan eden Rafael Efendi, bu nedenle 1913 yılında siyasi suçlulara yönelik çıkartılan af yasasından yararlanmasını gerektiğini dile getirmiştir⁷⁷. Rafael Efendi, aftan faydalanamaması durumunda, kendisinin siyasi suçlu olarak değerlendirilemeyeceği ve dolayısıyla adi suçlu olarak tekrar yargılanması gerektiğini ayrıca dile getirmiştir. Kendisinin adi suçlu olarak değerlendirilmesi durumunda ise, mahkemenin yetkisi dışında karar almış olacağını ve bu nedenle Divan-ı Harp Mahkemesi'nce yargılanamayacağını belirtmiş ve karara itiraz etmiştir⁷⁸. Rafael Efendi tarafından gönderilen dilekçelerin yanı sıra, Hahambaşı Nesim Danon tarafından da gönderilen bir dilekçe ile Rafael Efendi'nin serbest kalması talep edilmiştir. Ancak, Aydın Valiliği tarafından gönderilen cevabi yazıda, kişinin aftan yararlanmasının mümkün olmadığı ve işlediği suçun siyasi suç kapsamına girmediği ifade edilmiştir⁷⁹. Hukuk mücadelesini sürdürmekte kararlı olan Rafael Efendi, konuyu İzmir İstinaf Mahkemesine taşıyarak, af talebini yinelemiştir. Bunun üzerine Mahkeme ile Adliye Nezareti arasındaki yazışmanın sonucunda, rüşvet davasının siyasi suç kapsamına girmediği belirtilerek, kendisinin aftan

⁷³ BOA, DH.EUM.MH, 43/49, 18.01.1331.

⁷⁴ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları(MV), 170/60, 13.11.1330.

⁷⁵ İzmir bölgesinde kurulması planlanan Divan-ı Harp Mahkemesi adına Bkz. BOA, BEO, 4113/308474, 06.12.1330.

⁷⁶BOA, Dahiliye Nezareti Hukuk Evrakı(DH.H.), 40/6, 03.10.1331; BOA, Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı (DH.SYS.), 111/12, 24.05.1331; BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemi Evrakı (DH.EUM.MEM), 130/10, 27.02.1331.

⁷⁷ Ahmet Efiloğlu, “Balkan Savaşı'nda Bulgar ve Yunan Ordularıyla İşbirliği Yapan Rum, Bulgar ve Ermenilere Genel Af İlanı ve Affın Uygulanışı”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S.20, 2011, s.52.

⁷⁸ BOA, ŞD, 38/31,23.08.1331; BOA, DH.SYS., 111/12.

⁷⁹ BOA, DH.H. 40/6.

yararlanamayacağı açıklanmıştır⁸⁰. Rafael Efendi, tüm çabalarına rağmen istediği sonucu bir türlü ulaşılamamış ve konu, Tanzimat Dairesi'ne kadar taşınmıştır. Tanzimat Dairesi, mahkemenin aldığı karar hakkında bir değerlendirme yaparak nihai sonuca varmıştır. 23 Temmuz 1913 tarihli kararda, rüşvet olayının, adi suç kapsamında kabul edileceğine ve bu nedenle kişinin siyasi aften yararlanamayacağını belirtilmiştir. Ayrıca, Tanzimat Dairesi, Divan-i Harp Mahkemeleri'nin gerektiğinde adi suçlar kapsamına giren vakalarla ilgilenebileceğini belirterek, mahkemenin yetki alanı dışında bir karar almadığını ifade etmiştir⁸¹. Alınan bu kararın ardından Rafael Efendi'nin akıbeti hakkında daha fazla bir bulguya ulaşılamamıştır.⁸² Tanzimat Dairesi'nin aldığı karar sonucunda, Rafael Efendi'nin cezasının onandığı muhtemel gözükmektedir. Arşiv belgeleri ışığında yaptığımız araştırma neticesinde, Rafael Efendi'nin hayatına dair başka bir bulguya da rastlanmamıştır. Rafael Efendi'nin aldığı ceza sonucu polis teşkilatından men edilmesi, muhtemelen herhangi bir memuriyette istihdam edilmesinde önemli bir engel oluşturmuştur.

Sonuç

Osmanlı Devleti, tebaasını oluşturan gayrimüslim toplulukları hiçbir dönemde azınlık statüsünde değerlendirmemiştir. İmparatorluk, kendine özgü oluşturduğu millet sistemi içerisinde gayrimüslimleri Osmanlı vatandaşı olarak kabul ederek, devletin bekası adına siyasi, idari ve ekonomik anlamda bilgi ve deneyimlerinden her dönem faydalanmıştır. Belgeler ışığında, Osmanlı bürokrasisinde, 19. Yüzyıla kadar gayrimüslim vatandaşların sayısının nispeten az görünmesini, devletin dışlayıcı bir ideolojik yaklaşımından ziyade, idari yapının giderek bozulmasında aramak daha uygun olacaktır. Devlet kademesinde istihdam edilecek memurun yetiştirilmesinde yeterli idari ve hukuki düzenlemelerin bulunmaması ve ayrıca memur alımlarında keyfiyete dayalı bir politika izlenmesi, zaman içinde idari işleyişin bozulmasına ve buna bağlı olarak liyakatten uzak memur istihdamına yol açmıştır. Bu bağlamda, Osmanlı Devleti'nin 19.yüzyılda gerçekleştirdiği reform hareketinde, bürokrasi alınana odaklanması bunu göstermektedir. Asırlar boyunca devlet çatısı altında güvenle yaşayan çeşitli dine ve millete mensup toplumlar, devletin bu dönemde ortaya koyduğu "Osmanlılık" anlayışı ve yapılan reformlar neticesinde, devlet kademesinde sayıları artmıştır. Öyle ki, 19.yüzyılda milliyetçilik akımının yükselişe geçtiği bir dönemde, gayrimüslim vatandaşların devlet hizmetinde istihdam edilmesi göz ardı edilmeyecek bir durumdur. Bu dönemde, dini ve etnik kimliklerin ötesinde, "Osmanlılık" vurgusu ve buna ek liyakat usulüne dayalı istihdam politikaları sonucunda, gayrimüslim memurlar, siyasi bağlılık ve sadakat prensibiyle, Osmanlı Devleti'ne hizmet etmişlerdir. Bu anlamda Rafael Efendi'nin hayatı, tüm bu süreci aydınlatması ve Osmanlılık idealiyle uyumlu bir örnek teşkil etmesi bakımından değerlidir.

19.yüzyıl Osmanlı reformu, kamu kurum ve kuruluşlarının modern bir yapıya kavuşması amacıyla bu alanda da yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir. Dönemin siyasi ve toplumsal atmosferi göz önüne alındığında, Osmanlı Devleti'nde iç güvenlik ve asayiş şüphesiz ki önemli bir konudur. Bu anlamda Osmanlı polis teşkilatı, reform hareketinden etkilenen kurumlar arasında yer almaktadır. Bu süreç içerisinde, emniyet güçlerine katılan Rafael Efendi'nin teşkilattaki görevi dolayısıyla dönemin toplumsal sorunlarına ve polis teşkilatının değişimine dair izler yaşamında gözlemlenebilmektedir.

Bu dönemde devlet hizmetinde çalışacak memurun liyakat esasına dayalı olarak görevlendirilmesi, Rafael Efendi'nin dinsel kimliği dolayısıyla ötekileştirilmesinin önüne geçerek, kariyerinde önemli başarı ve mükâfatlar elde etmesini sağlamıştır. Kariyerinde bu başarılarla

⁸⁰ Rafael Efendi hakkında detayları, aynı mahkemede yargılanan 2.sınıf komiserlerinden Mustafa Bey'in dilekçesinde de görmekteyiz. BOA, DH.H., 40/6.

⁸¹ BOA, DH.H., 40/6.

⁸² Rafael Efendi anılarında, 1911 yılına kadar yaşamından kesitler sunmuştur. Bu anlamda, 1913 yılında yaşadığı yargılanma süreci ve sonraki yaşantısına dair izlere, anılarında rastlamak mümkün olmamıştır.

ulaşmasında etkili olan bir diğer faktör ise kuşkusuz kendisini Osmanlı vatandaşı olarak tanımlaması ve bu tutumla üstlendiği vazifeleri gerektiği gibi yerine getirmesidir. Bu anlamda Rafael Efendi, aynı özveri ve sadakatle 19 yıl boyunca Osmanlı polis teşkilatında görev alarak, devlete hizmet etmiştir.

Son olarak, Rafael Efendi'nin yaşamını değiştiren olay hakkında da bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Rafael Efendi'nin dinsel kimliğinin, mahkemenin kararına etkisi olup olmadığı sorusuyla değerlendirilebilir, ancak bu konuda kesin bir sonuca varmak pek mümkün gözükmemektedir. Öyle ki, Rafael Efendi ile aynı dava kapsamında yargılanan diğer meslektaşları, Müslüman Türk kimliğine sahip olmalarına rağmen adil yargılama neticesinde onlar da ceza almışlardır. Bu anlamda, adaletin tarafsız ve eşit bir biçimde uygulandığı gözlemlenmektedir. Buradan hareketle Rafael Efendi'nin, hizmetlerindeki üstün başarısı ve özverisi karşısında terfi ve nişanlarla ödüllendirildiği, buna karşın isteyerek ya da istemeyerek içerisinde yer aldığı suiistimal ve görev ihmal meseleleri karşısında da cezalandırıldığı görülmektedir. Bu anlamda, hayatındaki kırılma anları, benzer durumda başka bireylerin de karşılaşacağı tecrübeler olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, Rafael Efendi'nin yaşamı, sadece bir hayat öyküsü olmanın ötesinde, aynı zamanda dönemin siyasal ve toplumsal atmosferinin birey üzerindeki etkilerini anlamak adına değerlidir.

BİBLİYOGRAFYA

1.Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâbıâli Evrak Odası Evrakı (BEO)

2688/201599, 2880/215974, 2929/219656, 2938/220333, 3002/225097, 3386/253939, 3573/267945, 4113/308474.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Memurin Kalemi Evrakı (DH.EUM.MEM)

130/10.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Muhasebe Kalemi Belgeleri(DH.EUM.MH.)

1/11, 7/43, 17/3, 43/49, 236/18, 239/49, 263/28.

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Sicil Kalemi Belgeleri(DH.EUM.SCL)

2/25, 4/24.

Dahiliye Nezareti Hukuk Evrakı(DH.H.)

40/6.

Dahiliye Nezareti Mektubî Kalemi(DH.MKT.)

624/26, 624/38, 946/88, 1001/75, 1126/25, 1140/73, 2307/57, 2315/51, 2668/57, 2827/93, 2908/25.

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahval Defterleri(Dh.Said.d)

122/1.

Dahiliye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı(DH.SYS.)

111/12.

Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR)

352/124, 353/108.

Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat (DH.TMIK.S)

65/24, 67/11.

İrade Taltifat Evrakı(İ.TAL)

325/62, 412/33.

Maarif Nezareti Mektubî Kalemi (MF.MKT)

851/18.

Meclis-i Vükela Mazbataları(MV)

170/60.

Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı(A.MKT. MHM)

615/1.

Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD)

38/31, 1432/27.

Yıldız Esas Evrakı, Kamil Paşa Evrakı(Y.EE.KP)

26/2517, 30/2903, 40/3904.

Yıldız Perakende Evrakı, Umum Vilayetler Tahriratı(Y.PRK.UM)

77/15.

Zabtiye Nezareti Evrakı(ZB)

19/68, 21/28, 25/33, 25/67, 318/44, 320/78, 322/5, 333/3, 333/28, 400/50, 402/68, 402/77, 402/101, 403/17.

2. Araştırma ve İncelemeler

ARSLAN, Hammet, “Tarihsel Süreçte İzmir Yahudi Cemaatinin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumu”, *Milel ve Nihal Dergisi*, C.11, S.1, 2014, s.119-142.

Aydın Vilayet-i Salname-i, C.24, 1324(H.).

BAKAR, Bülent, *Ermeni Tehciri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2009.

BALCI, Sezai-YADİ, Ahmet, *Osmanlı Bürokrasisinde Yahudiler*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul 2018.

BALİ, N. Rıfat, *Devlet'in Yahudileri ve "Öteki" Yahudi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

BAYUR, Hikmet Yusuf, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.I, K.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

BERBER, Ferhat, “Osmanlı Ermenisi Bir Ailenin Serencamı: Balyozzadeler” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXX, S.2, 2015, s.429-442.

BİNGÖL, Sedat, “Osmanlı Devleti'nde Tanzimattan Sonra Kriminal Kimlik Tespit Yöntemlerine Dair Notlar ve Belgeler” *Belleten*, C.75, S. 274, 2011, s.845-880.

BİRECİKLİ, İhsan Burak-FAHRİ, Maden, “Yıldız Suikasti: Ermeni Komitacıların Sultan Abdülhamit'e Karşı Düzenlemiş Oldukları Bombalı Saldırı” *Atatürk Araştırma Merkezi*, C.XXIII, S.67, Kasım 2007, s.399-424.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.II, Eren Yayıncılık, İstanbul 1990.

- EFİLOĞLU, Ahmet, “Balkan Savaşı’nda Bulgar ve Yunan Ordularıyla İşbirliği Yapan Rum, Bulgar ve Ermenilere Genel Af İlanı ve Affın Uygulanışı”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 20, 2011, s.41-81.
- ELİĞÜL, Banu, “Etnocultural Nationalism and Turkey’s non-Muslim Minorities During the Early, Republican Period”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, V.46, 2019, p.158-177.
- GÖZÜTOK, Türkan, “Eşkiyalık ve Çakırcalı Mehmet Efe’nin Türk Edebiyatına İz Düşümü”, *Türkbilig*, S.2, 2011, s.49-72.
- GÜLERYÜZ, Naim, “İzmir Emniyet Teşkilatında Musevi Polisler”, *Şalom*, 19.07.2017.
- GÜLLÜ, Ramazan Erhan, “Osmanlı Devleti’nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti’nin Gayrimüslim Vatandaşlarının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 95, Güz 2020, s.149-174.
- HATİPOĞLU, Akın, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Görev Yapan Musevi Polisler”, *Çağın Polisi Dergisi*, https://www.caginpolsi.com.tr/eski_sitemiz/67/14-15.htm., son erişim tarihi: 10.03.2023.
- KARPAT, Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- KILIÇ, Musa, “Osmanlı Diplomasisi Hizmetinde Yahudiler”, *Türk Sosyal ve Siyasi hayatında Yahudiler*, (Ed.İbrahim Erdal ve Yunus Özger), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s.91-128.
- KILIÇ, Musa, *Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler(1836-1876)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.
- KILIÇ, Musa, “Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Bürokrasinde Yahudi Memurlar” *OTAM Dergisi*, S. 31, 2012, s.129-156.
- KIRMIZI, Abdülhamit, “II.Abdülhamid'in Hristiyan Memurları” *Sultan II. Abdülhamid ve Dönemi*,(Ed. F.Gün ve H.İ.Erbay), TBMM Milli Saraylar, İstanbul, 2017, s.654-664.
- KİŞİ, Şule Sevinç, “Ege’nin Namı Eşkiyası Çakırcalı Mehmet Efe”, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, S. 6, 2017, s.77-122.
- KURTARAN, Uğur, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 8, 2011, s.57-71.
- KÜSKÜ, Fırat, “II. Abdülhamit Döneminde Hayat Kurtaranlara Madalya Verilirdi”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 323, Kasım 2020, s.72-76.
- Mis memorias: Una vida yena de drama i perikelos Un commissaire de police ottoma d’origine juive à Izmir au début du XXe siècle. Les Mémoires de Rafael Chikurel*, (Ed. Henri Nahum), Isis Yayınları, İstanbul, 2002.
- NAHUM, Henri, *İzmir Yahudiler(19-20. Yüzyıl)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.
- OCAK, Refika, *Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Yahudiler*, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2004.
- ÖZCAN, Abdülkadir. “Zaptiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul 2013, s.128-130.
- ÖZGER, Yunus, “Sicill Ahval Defterlerine Göre Bazı Yahudi Memurların Sosyo-Kültürel Durumları” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 4, S. 16, Kış 2011, s.382-401.
- POLAT, Ü. Gülsüm, *Türk-Arap İlişkileri Eski Eyaletler Yeni Komşulara Dönüşürken 1914-1923*, Kronik Kitap, İstanbul 2019.
- SHAW, Stanford J.–SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.II, E Yayınları,

İstanbul 2010.

TEKİN, Hakan, “Osmanlı Devleti’nde Gelenekten Yeniliğe Geçişin Anlamlı Bir Sembolü: Mecidi Nişanları,” *International Journal of Social Science*, S. 28, 2014, s.393-411.

TOKTAŞ, Şule, “Citizenship and Minorities: A Historical Overview of Turkey’s Jewish Minority”, *Journal of Historical Sociology*, V.18, s. 394-429.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Batılışma Hareketleri I*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1999.

UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, İstanbul 2015.

VAN, Nureddin, “II. Meşrutiyet İlanından Sonra Polis Teşkilatının Değişimi ve Dönüşümü” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 34, 2012, s.281-294.

YAMAN, Ahmet, “Yahudilerin Osmanlı Millet Sistemi İçindeki Yeri ve Hukuki Konumları(Aile Hukuku Üzerine Bir Değerlendirme)”, *Diyanet İlmi Dergi*, C.51, S. 2 2015, s.11-35.